

Udruženje-Association
ŽENA **B&H** WOMAN
Mostar

Početna analiza stanja o programu psihosocijalnog tretmana za počinitelje nasilja u F BiH

Mostar, 2017.

Početna analiza stanja o programu psihosocijalnog tretmana za počinitelje nasilja u F BiH

Analiza je realizovana u okviru projekta „Multidisciplinarni pristup u radu sa počiniteljima nasilja u porodici u Kantonu 10“ koje provodi Udruženje “Žena BiH” u partnerstvu sa Udrugom socijalnih radnika HBŽ a u u okviru UN Women projekta “Standardi i angažman za sprječavanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini”, koji finansijski podržava Švedska agencija za međunarodni razvoj i saradnju.

Opći cilj projekta je da doprinese provedbi ključnih dokumenata za borbu protiv nasilja i osigura primjenu multidisciplinarnog pristupa u tretmanu počinitelja nasilja u porodici na području Kantona 10.

Projekt:

„Standardi i angažman za sprječavanje nasilja
nad ženama i porodičnog nasilja u Bosni i Hercegovini“

Bazično istraživanje:

Početna analiza stanja o programu
psihosocijalnog tretmana za počinitelje nasilja

Autorica:

Anita Begić, v. Ass, mag.soc.rada, obiteljski savjetnik i konstelator

Izdavač:

Udruženje ”ŽENA BiH” Mostar
Association “B&H WOMAN“ Mostar
Trg Ivana Krndelja 3, 88104 Mostar
Bosna i Hercegovina
tel: +387 36 550 339
fax: +387 36 558 526
e-mail: zenabih@bih.net.ba
www.zenabih.ba

Za izdavača:

Azra Hasanbegović

Sažetak

U radu su prikazani zakonski i teorijski okvir koji uređuje nasilje u obitelji u F BiH te rezultati kvalitativne analize intervjua sa istaknutim predstavnicima relevantnih institucija u FBiH - stručnjacima u području rada s nasiljem nad ženama i u obitelji (N=13). Istraživanje je usmjereno na iskustvo predstavnika relevantnih institucija koje se bave obiteljskim nasiljem, s programom za rad s počiniteljima nasilja u sklopu izrečene zakonske zaštitne mjere obveznog psihosocijalnog tretmana, na njihovo poimanje međuinstitucionalne suradnje i njihovo viđenje preventivnog djelovanja. Postupak kvalitativne analize proveden je u četiri etape: 1. uređenje empirijske građe, 2. određivanje jedinice kodiranja, 3. otvoreno kodiranje, 4. izbor i definiranje relevantnih pojmova i kategorija.

Rezultati ukazuju na nedostatak programa i educiranih stručnjaka za rad s počiniteljima nasilja, nedostatak iskustvo, odnosno kompetencije za provođenje psihosocijalnog tretmana s počiniteljem nasilja. Međuinstitucionalnu suradnju, stručnjaci poimaju važnom, opisuju nedovoljno formaliziranom i kontinuiranom te često ovisnom o osobnom poznanstvu i kontaktu s predstavnicima iz drugih institucija. Većina stručnjaka prevenciju smatra ključnim rješenjem i preporuča žurno uvođenje u osnovnoškolsko obrazovanje.

Također, istaknuta je potreba za koordiniranom prevencijom, promocijom i razvojem ujednačenog programa psihosocijalnog tretmana za počinitelje nasilja u FBiH, te stvaranjem pretpostavki za kvalitetnom sustavnom i stručnom podrškom koju valja pružiti žrtvama nasilja, ali i počiniteljima radi suzbijanja transgeneracijskog prenošenja i širenja obiteljskog nasilja.

Prijedlozi za buduća istraživanja i projekte su detaljno istražiti temeljne uvjete za provođenje mjere obveznog psihosocijalnog tretmana odnosno, prostorne i stručne kapacitete Centara za mentalno zdravlje na području FBiH. Izraditi stručne kriterije za provođenje psihosocijalnog tretmana, izraditi popis Centara za mentalno zdravlje u FBiH koji zadovoljavaju kriterije za provedbu mjere obveznog psihosocijalnog tretmana.

Ključne riječi: *Psihosocijalni tretman počinitelja nasilja, edukacija, međuinstitucionalna suradnja, prevencija*

SADRŽAJ

Sažetak	3
UVOD	5
1. ZAKONSKI OKVIR ZA ZAŠTITU OD NASILJA U FEDERACIJI BIH.....	6
1.1 Zakon o zaštiti od nasilja u Obitelji („Službene novine Federacije BiH“, broj 20/13)	6
1.2 Zakon o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine- prečišćeni tekst („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 32/10).....	7
1.3 Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u obitelji (2013-2017) („Službene novine Federacije BiH“, broj 22/13).....	7
1.4 CAHVIO - Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji („Službeni glasnik BiH“, broj 19/13).....	8
1.5 Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine za period 2013.-2017. („Službene novine BiH“, broj 98/13)	8
1.6 Kazneni zakon FBiH („Sl. novine Federacije BiH“, broj 36/03, 21/04 ,69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14)	9
2. TEORIJSKI OKVIR, RAZINE I UZROCI NASILJA	10
2.1 Uzroci nasilja u obitelji na razini pojedinca	10
2.1.1 Osobnost muškog zlostavljača	10
2.2 Uzroci nasilja u obitelji na razini interpersonalnih/partnerskih odnosa i neposredne obiteljske razine	11
2.2.1 Tipovi partnerskog zlostavljanja.....	11
2.2.2 Simetričnost i asimetričnost muškog i ženskog partnerskog nasilja	12
2.3 Uzroci nasilja na razini lokalne zajednice.....	12
2.4 Uzroci nasilja na razini društva	13
2.5 Biološki uzroci obiteljskog nasilja.....	13
3. CILJ ISTRAŽIVANJA I ISTRAŽIVAČKA PITANJA	14
4. METODOLOGIJA	15
4.1 Uzorak i postupak prikupljanja podataka.....	15
4.2 Analiza podataka.....	15
4.2.1 Obrada podataka	16
5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	19
5.1 Poteškoće s kojima se susreću stručnjaci u radu nasiljem u obitelji	21
ZAKLJUČCI I PREPORUKE	23
LITERATURA	27

UVOD

Pored predavljanja Zakonskog i teorijskog okvira o nasilju uopće i nasilju u obitelji te njegovih uzroka valja obrazložiti i potrebu rada s osobama nasilnog ponašanja kako bi se problematika što bolje razumjela. Do sada je zakonodavac i druge društvene institucije u fokus s razlogom stavljao žrtve nasilja, ali radom u praksi stručnjaci su shvatili da ne postižu željene rezultate ukoliko osobu s nasilnim ponašanjem isključuju iz tretmana. Osobe s nasilnim ponašanjem i dalje su nastavljale s takvim ponašanjem s istom žrtvom ili bi pronašle drugu žrtvu te se nasilje ne bi sprječavalo i sankcioniralo, a pogotove ne tretiralo. Na taj način nasilje se dalje transgeneracijski prenosilo i širilo. Osobe s nasilnim ponašanjem nisu imale šansu dobiti društveno razumjevanje i psihosocijalni tretman kako bi uz stručnu pomoć nasilno ponašanje i komunikaciju zamijenili asertivnim i društveno prihvatljivim. Naprotiv, dobili su vrlo malu šansu za promjenom, osudu i izbjegavanje. Izbjegavajuće ponašanje cjelokupnog društva prema nasilju i nasilnicima dovelo je do toga da se relativno mali broj u odnosu na broj prijava nasilja u PS sankcionira i još manji broj uključuje u psihosocijalni tretman sudskim odlukama. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji u F BiH propisao je zaštitne mjere, nadležna ministarstva donijela su i pravilnike o postupanju, ali cilj koji je zakonodavac želio postići suzbiti nasilno ponašanje i zaštititi žrtve i uključiti u tretman počinitelje, posebno u dijelu psihosocijalnog tretmana, nije postignut. Promjene u tom smjeru idu vrlo sporo, neujednačeno, nekordinirano tako da su evidentne razlike prema statističkim podacima u različitim županijama/gradovima i FBiH u radu i broju prijava počinitelja nasilja u PS, u radu i broju sudskih presuda i izrečenih zaštitnih mjera sudova, Broju pokrenutih tužbi, broju psihosocijalnih tretmana u CMZ te u broju educiranih i osposobljenih stručnjaka za rad. Kvalitativnim istraživanjem željelo se utvrditi stanje u praksi u pogledu tretmana počinitelja nasilja te time dati poticaj daljnjoj znanstvenoj i stručnoj raspravi u smjeru donošenja od strane nadležnih institucija kvalitetnog i održivog programa psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u obitelji. Na koncu date su preporuke i primjeri znansvenika i praktičara o sadržaju jednog takvog programa.

1. ZAKONSKI OKVIR ZA ZAŠTITU OD NASILJA U FEDERACIJI BIH

Prema podacima Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine pokazatelji za žene koje su od svoje 15. godine života iskusile bilo koji oblik nasilja su sljedeći: BiH 52,8 %, F BiH 52,8 % i RS 52,7 %. Najšire je rasprostranjeno nasilje koje nad ženama vrše njihovi sadašnji ili bivši partneri, jer su oni počinitelji u 71,5% slučajeva. Mlade su žene više izložene nasilju nego starije (stopa prevalencije kod žena starosti 18–24 godine iznosi 56,38%, a kod starijih od 65 godina 44,2%). Žene slabijeg zdravlja i žene sa invaliditetom nisu pošteđene od nasilja – njihove stope prevalencije su iste kao i kod zdravih žena i žena bez invaliditeta. Podaci o incidenciji nasilja govore kako nije riječ o pojedinačnim incidentima, nego o praksama koje se ponavljaju.

Međutim, i pored prethodno iskazanih pokazatelja veoma je teško utvrditi opseg prisutnog nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja u Bosni i Hercegovini. Osnovni razlozi za to prije svega se nalaze u skrivenoj i intimnoj prirodi problema, neprijavlivanje slučajeva nasilja u obitelji, nepostojanje jedinstvene statističke evidencije i tretiranje nasilja u obitelji i dalje kao “privatnog problema”.

1.1 Zakon o zaštiti od nasilja u Obitelji („Službene novine Federacije BiH“, broj 20/13)

- Nasilje u obitelji predstavlja svaka radnja nasilja člana obitelji ili obiteljske zajednice kojom se ugrožava spokojstvo, psihički, tjelesni, seksualni ili ekonomski integritet drugog člana obitelji ili obiteljske zajednice. Pored toga, sljedeće radnje predstavljaju nasilje:
- prijetnja nanošenjem tjelesne povrede članu obitelji ili njemu bliskoj osobi
- prijetnja oduzimanjem djece ili izbacivanjem iz stana članova obitelji
- iscrpljivanje radom, izgladnjivanjem, uskraćivanjem sna ili neophodnog odmora članu obitelji
- odgajanje djece na način ponižavajućeg postupanja
- uskraćivanje sredstava za egzistenciju članova obitelji
- uskraćivanje prava na ekonomsku neovisnost zabranom rada ili držanjem člana obitelji u ovisnosti ili podređenosti, prijetnjom ili nedavanjem sredstava za život ili drugim oblicima ekonomske dominacije
- verbalni napad, psovanje, nazivanje pogrđnim imenom ili vrijeđanje člana obitelji na drugi način
- ograničavanje slobode komuniciranja člana obitelji sa članovima obitelji ili drugim licima
- oštećenje, uništenje ili iskorištavanje zajedničke imovine ili imovine u posjedu, kao i oštećenje ili uništenje imovine u vlasništvu ili posjedu drugog člana obitelji, odnosno pokušaj da se to učini
- uhođenje člana obitelji
- prouzrokovanje straha, poniženja, osjećaja manje vrijednosti, kao i druge radnje koje ne sadrže obilježja kaznenog djela nasilja u obitelji ili obiteljskoj zajednici

Dakako, da član 37. ovog Zakona obvezuje županijske/kantonalne vlade za donošenje programa mjera za prevenciju, zaštitu i borbu protiv nasilja u obitelji, kojim su obuhvaćene i obveze na lokalnoj razini pa program mjera sadrži:

- obveze županijskih/kantonalnih i općinskih organa u cilju preventivnog djelovanja, suzbijanja svih oblika nasilja u obitelji i zaštite žrtve nasilja
- mjere za rad sa nasilnom osobom, uključujući i savjetodavnu podršku svim članovima obitelji
- aktivnosti na promociji nenasilničkog ponašanja
- aktivnosti na edukaciji policijskih službenika, sudaca, predstavnika organa skrbništva, zdravstvenih radnika, nastavnika, odgajatelja i drugih subjekata iz područja nasilja u obitelji
- obvezu vođenja statističkih baza podataka o osobama s nasilnim ponašanjem i žrtvama nasilja u obitelji, vodeći računa o zaštiti osobnih podataka
- način osiguranja sredstava za finansiranje programa
- obveze uspostave koordinacijskog tijela koje će koordinirati rad svih nadležnih institucija na provođenju ovog programa mjera i
- sve potrebne mjere radi zaštite i sigurnosti žrtava nasilja u sigurnoj kući.

Vlade županije/ kantona imaju obvezu donošenja ovog programa mjera u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona. Također, prema članu 39. ovog Zakona nadležne institucije dužne su za područje jedne ili više općina potpisati protokol o suradnji kojim će biti utvrđena međusobna prava i obveze u postupku prijavljivanja nasilja u obitelji, pružanja zaštite žrtvama nasilja u obitelji i u radu sa osobama koje su počinile nasilje u obitelji.

Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u kaznenom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, kao i zakoni zemalja u okruženju, može također dati smjernice za tretman počiniteljima nasilja u obitelji. Navedeni zakon kazuje koliko je društvu bitna resocijalizacija, da se maloljetnim počiniteljima kaznenih djela pomogne te da se u kaznenom procesu čuje i njihov glas. Želi se izbjeći institucionalno izvršavanja sankcija za počinjena kaznena djela, ako je to moguće. Omogućava da ih se ne izdvaja iz njihove zajednice jer sam povratak u zajednicu može dovesti do niza drugih problema ako nije odrađen na adekvatan način ili ako zajednica nema tolerancije prema ovoj populaciji. Zakon želi zadržati pozitivan stav prema resocijalizaciji jer je ona s određenim brojem pojedinaca moguća. Svakome treba dati drugu šansu kako bi mogao pridonositi boljitku i dobrobiti društva. (Krišto i Begić, 2015.)

1.2 Zakon o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine- prečišćeni tekst ("Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 32/10)

Sukladno članu 6., stav 4. ovog zakona propisuje se kako su nadležne vlasti obvezne poduzeti odgovarajuće mjere radi eliminacije i spriječavanja nasilja po spolnoj osnovi u javnoj i privatnoj sferi života, te osigurati instrumente pružanja zaštite, pomoći i naknade žrtvama. U stavu 5. navedenog člana propisano je da su nadležne vlasti obvezne poduzeti odgovarajuće mjere, uključujući, ali ne ograničavajući se na područje obrazovanja radi eliminacije predrasuda, običaja i drugih praksi temeljenih na ideji inferiornosti i superiornosti bilo kojeg spola kao i na stereotipnim ulogama osoba muškog ili ženskog spola. Ovo uključuje, ali se ne ograničava na edukaciju i podizanje svijesti među državnim službenicima, u javnosti i na druge načine. U članu 24. istog zakona propisano je da su organi jedinica lokalne samouprave, u okviru svojih nadležnosti dužni preduzeti sve odgovarajuće i potrebne mjere radi provođenja odredbi propisanih ovim Zakonom i Gender akcionim planom BiH, uključujući, ali ne ograničavajući se na:

1. donošenje programa mjera radi postizanja ravnopravnosti spolova u svim oblastima i na svim nivoima vlasti
2. donošenje novih ili izmjenu i dopunu postojećih zakona i drugih propisa radi usklađivanja sa odredbama ovog zakona i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova
3. provođenje aktivnosti i mjera Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine kroz redovne programe rada uz osiguranje budžetskih sredstava
4. osiguranje prikupljanja, vođenja, analize i prikazivanja statističkih podataka razvrstanih po spolu

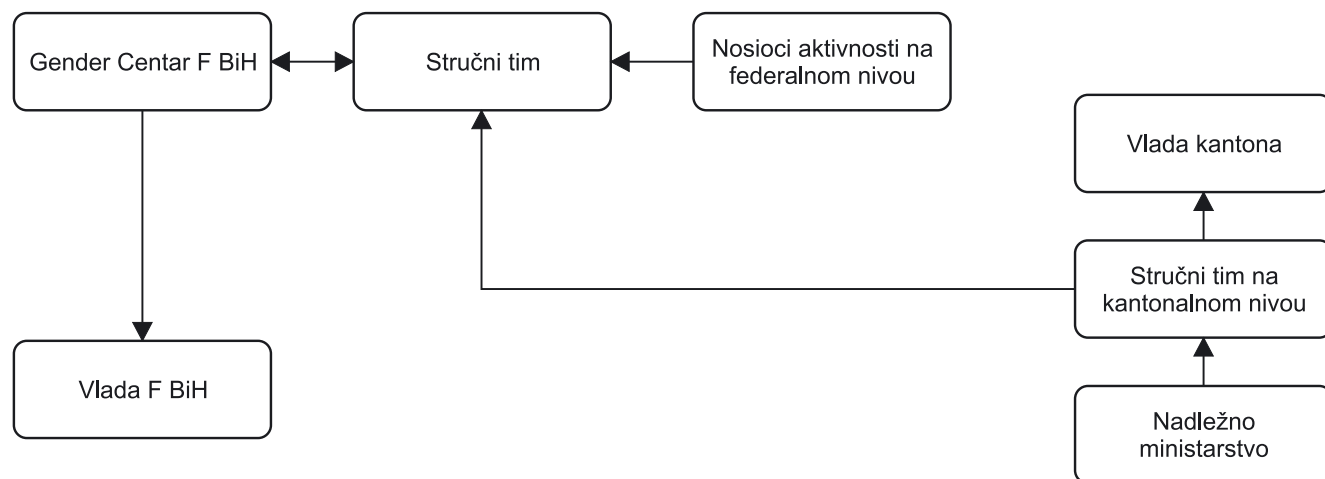
1.3 Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u obitelji (2013-2017) („Službene novine Federacije BiH“, broj 22/13)

Dugoročni cilj Strategije je smanjenje nasilja u porodici, uspostava sustava djelovanja i zaštite i ravnopravna dostupnost sustava djelovanja i zaštite, što se realizira u okviru pet strateških ciljeva:

1. Usklađivanje normativno-pravnog okvira u oblasti nasilja u obitelji sa domaćim i međunarodnim standardima iz ove oblasti
2. Unaprijediti znanje i vještine osoba koje se profesionalno bave pitanjima nasilja u obitelji
3. Unaprijediti metodologiju za prikupljanje podataka o slučajevima nasilja u obitelji
4. Povećana društvena svijest o nasilju u obitelji i oblicima nenasilničkog ponašanja.
5. Razvijen multidisciplinarni pristup u lokalnim zajednicama u pružanju odgovarajućih vidova zaštite i tretmana žrtava nasilja u obitelji i rada sa osobama koje su počinile nasilje u obitelji

Sukladno poglavlju 8. Strategije koji se odnosi na monitoring i izvještavanje, a prema modularnom sustavu strateškog planiranja, izrada i implementacija Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u

obitelji se zasniva na poštovanju nadležnosti različitih razina vlasti. Pri tome se koristi prilagođeni model EU "Otvorenog metoda koordinacije" ili OMC, kao okvir za izradu i implementaciju strategije. S tim u vezi Strategija predstavlja okvir djelovanja i obuhvaća godišnje akcijske planove i izvješća nositelja aktivnosti na federalnoj razini, dok se akcijski planovi za realizaciju Strategije na županijskoj/kantonalnoj razini donose od strane županijskih/kantonalnih vlada. Međutim, akcijski plan za realizaciju Strategije na županijskoj/kantonalnoj razini predstavlja Program mjera sukladno sa članom 37. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji.

Grafikon 1: *Monitoring i izvještavanje*

1.4 CAHVIO - Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji („Službeni glasnik BiH“, broj 19/13)

Bosna i Hercegovina je u studenom/novembru 2013. godine postala šesta zemlja članica Vijeća Evrope koja je ratificirala Konvenciju, a do sada je ratificiralo 11 zemalja Vijeća Evrope. Ovim se BiH obvezala na poduzimanje zakonodavnih i drugih mjera zbog osiguranja pravnog, institucionalnog i organizacijskog okvira za prevenciju nasilja nad ženama, zaštitu žrtava nasilja te kažnjavanje počinitelja nasilja.

Ključni ciljevi Konvencije su:

1. Zaštita od nasilja, sprečavanje, procesuiranje i eliminiranje svih vidova nasilja nad ženama i nasilja u obitelji
2. Doprinos suzbijanju svih oblika diskriminacije žena, promoviranje suštinske jednakosti žena i muškaraca, uključujući osnaživanje žena
3. Izrada sveobuhvatnog okvira, politika i mjera zaštite i pomoći svim žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u obitelji
4. Unapređenje međunarodne suradnje u eliminiranju svih oblika nasilja nad ženama i nasilja u obitelji
5. Pružanje podrške i pomoći svim uključenim organizacijama i organima unutrašnjih poslova radi djelotvornije suradnje i sveobuhvatnog pristupa pitanju eliminiranja nasilja nad ženama i nasilja u obitelji

1.5 Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine za period 2013.-2017. (“Službene novine BiH“, broj 98/13)

Ovaj petogodišnji akcioni plan ima tri strateška cilja, a u okviru prvog cilja obuhvaćen je program Sprječavanja i suzbijanja nasilja po spolnom osnovu, uključujući nasilje u obitelji kao i trgovinu ljudima. Za realizaciju aktivnosti iz Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine uspostavljen je i finansijski mehanizam za podršku realizaciji planiranih aktivnosti – FIGAP.

1.6 Kazneni zakon FBiH („Sl. novine Federacije BiH“, broj 36/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14)

Nasilje u obitelji kazneno je djelo, definirano članom. 222. ovog Zakona.

Ostali dokumenti u FBiH :

- Obiteljski zakon FBiH („Sl. novine Federacije BiH“ broj 35/05 i 41/15)
 - Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH (“Službene novine Federacije BiH” broj: 36/99, 54/04, 39/06, 14/09 i 45/16)
 - Zakon o kazenom postupku Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine F BiH“, broj 35/05, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13 i 59/14)
 - Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u kazneneom postupku („Službene novine FBiH“, broj 07/14)
 - Zakon o zaštiti osobnih podataka („Sl. glasnik BiH“ broj 49/06, 76/11 i 89/11)
 - Zakon o zdravstvenoj zaštiti („Službene novine Federacije BiH“ broj 46/10)
 - Državna strategija za borbu protiv nasilja nad djecom 2012-2015 godine
 - BiH Strategija protiv maloljetničkog prijestupništva u Bosni i Hercegovini 2006-2010 (“Službeni glasnik BiH“, broj 14/08)
 - Rezolucije o sprečavanju maloljetničke delikvencije i postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima („Službene novine F BiH“, broj 10/08)
 - Rezolucija o borbi protiv nasilja nad ženama („Službeni glasnik BiH“ broj 15/08)
 - Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja evidencije o izrečenim zaštitnim mjerama, osobama koje su štice zaštitnom mjerom i o nasilnim osobama kojima su izrečene zaštitne mjere („Službene novine Federacije BiH“, broj 95/13)
 - Pravilnik o načinu provođenja zaštitnih mjera za počinitelje nasilja u obitelji koje su u nadležnosti policije („Službene novine Federacije BiH“, broj 12/14)
 - Pravilnik o načinu i mjestu provedbe zaštitne mjere obveznog psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u obitelji („Službene novine Federacije BiH“, broj 60/06)
 - Pravilnik o načinu i mjestu provedbe zaštitne mjere obveznog liječenja od ovisnosti počinitelja nasilja u obitelji („Službene novine Federacije BiH“ broj 99/15)
 - Akcijski plan za djecu u Bosni i Hercegovini 2015-2018
 - Akcijski plan za zaštitu djece i sprječavanje nasilja nad djecom putem informacijsko-komunikacijskih tehnologija u Bosni i Hercegovini 2014-2015
- www.fbihvlada.gov.ba/

Međunarodni pravni okvir

- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948.)
- Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena – CEDAW (1979.)
- Konvencija o pravima djeteta (1989.)
- Konvencija UN o pravima osoba s posebnim potrebama (2006.)
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.)
- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966.)
- Pekinška deklaracija s Platformom za akciju (1995.)
- Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda (1950.) i dodatni protokoli Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog izrabljivanja i seksualnog zlostavljanja (2007.)
- Konvencija Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i obiteljskog Nasilja (CAHVIO)
- Europska socijalna povelja (1961., 1966.)
- Preporuka Rec 2002/05 o zaštiti nasilja nad ženama
- Preporuka Vijeća Europe (2007.) 17 o standardima i mehanizmima ravnopravnosti spolova

2. TEORIJSKI OKVIR, RAZINE I UZROCI NASILJA

Nasilje koje razara obitelji i društvo u fokusu je brojnih istraživača i znanstvenika. To je rezultiralo i nizom teorija među kojima se osobito razumljivom pokazala **ekološka teorija**. Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi i Lozanu baveći se ovom pojavom 2002. godine razradili su razine nasilja na pojedinačnu, interpersonalnu, razinu lokalne zajednice i društvenu ili kulturalnu:

1. **razina pojedinca** – Svi biološki i osobni čimbenici koji pridonose da se pojedinac ponaša nasilnički ili postane žrtva (dob, spol, obrazovanje, imovinsko stanje, poremećaji osobnosti, uživanje alkohola i/ili droga te prisustvovanje ili sudjelovanje u nasilničkom odnosu žrtva-nasilnik)
2. **razina interpersonalnih odnosa** – Bliski odnosi sa okolinom kao što su bračni sklad ili sukob, kvaliteta dugoročnih odnosa roditelj – odraslo dijete, skrbenički stres povezan uz brigu ostarjelog roditelja te nedobrovoljni zajednički život, prisilna blizina stanovanja i međuovisnost
3. **razina lokalne zajednice** (škola, radno mjesto, kvart, susjedstvo) – Djeluje na nasilje putem nezaposlenosti, siromaštva, prisutnosti droge i odsustva uklopljenosti obitelji u društvenu zajednicu
4. **društvena i kulturna razina** – stvaranje opće klime nasilja ili nenasilja putem prihvatanja ili neprihvatanja nasilja u društvu, kulturalnih normi odnosa u braku i odnosa roditelj-dijete, dostupnosti oružja, izloženosti nasilju u medijima, pravne regulative, velike socioekonomske razlike (Čudina - Obradović i Obradović 2006., 397).

Kako bi psihosocijalni tretman imao učinke i rezultate, pri kreiranju programa za počinitelje nasilja važno je istražiti i analizirati uzroke koji su doveli do nasilnog ponašanja. Dosadašnja recentna istraživanja i teorije obuhvaćeni su ekološkim modelom te će se ukratko predstaviti.

2.1 Uzroci nasilja u obitelji na razini pojedinca

2.1.1 Osobnost muškog zlostavljača

Većina istraživanja ukazuje na sličnost ponašanja i osobina muških zlostavljača u obitelji. Te su osobine najčešće posljedica razvojnih okolnosti i uvjeta koje je pojedinac iskusio u primarnoj obitelji, a to su:

- nisko samopoštovanje
- slaba socijalno - emocionalna regulacija (nesposobnost samokontrole)
- osjećaj vanjskog lokusa kontrole
- negativna emocionalnost (sklonost češćem doživljavanju emocija tuge, straha i ljutnje nego radosti)
- povećana osjetljivost na stres
- uživanje alkohola i droga

Mnogobrojne pokušaje tipologija osobnosti muža - zlostavljača rezimirali su autori Johnson i Feraro (2000.). Oni su opisali tri skupine muževa-zlostavljača:

1. **Tipični obiteljski zlostavljač** ponaša se nasilnički samo unutar obitelji. Njegovo je zlostavljanje blaže i rjeđe i uglavnom nije povezano sa emocionalnim ili seksualnim zlostavljanjem. On ne pokazuje patološke oblike ponašanja ili doživljavanja. Ako se taj tip zlostavljača poveže sa vrstama zlostavljanja koje je uočio Johnson (1995) taj bi obiteljski zlostavljač bio tipičan predstavnik za situacijsko zlostavljanje koje nastaje tijekom svakodnevnih sukoba i frustracija u obitelji.
2. **Sociopatski nasilnik** općenito je nasilan u svim socijalnim situacijama, izrazito je nasilan i unutar i van obitelji. Asocijalan je i narcističan, često ima problem s alkoholom i drogama. Njegov tipičan oblik nasilja prema Johnsonovoj kategorizaciji (1995) jest intimno teroriziranje radi uspostavljanja nadzora nad partnerom ili drugim pojedincima s kojima dolazi u dodir.
3. **Patološki nasilnik** pokazuje niz psihičkih poremećaja kao depresiju, pretjeranu emocionalnu uzbuđenost, uz česti alkoholizam, uporabu droga i kriminalno ponašanje. Prema kategorizaciji tipa nasilja također primjenjuje intimno teroriziranje, no budući da je i emocionalno ovisan o partneru,

intimni terorizam služi mu za postizanje podređenosti partnera kako ga ne bi izgubio (Johnson i Ferraro, 2000., prema Čudina - Obradović i Obradović, 2006., 400).

Autori (Jacobson i Gottman 1998., prema Čudina - Obradović i Obradović, 2006., 400) proveli su dublju analizu muškaraca koji pripadaju u skupinu intimnih terorista. Prvi tip nazvali su kobra. To je sociopatski nasilnik koji osobito uživa i istodobnom tjelesnom i emocionalnom zlostavljanju žene. Tijekom svađe pokazuje ledeno mirnu fiziološku reakciju koja nije usklađena s vanjskim verbalnim i tjelesnim burnim djelovanjem. Drugi tip nasilnika nazvali su pitbull. Takvi pojedinci su tijekom svađe snažno fiziološki uzbuđeni i nesigurno ovisni o partneru. Autor (Donald Dutton 1999., prema Čudina - Obradović i Obradović, 2006., 400) objašnjava nasilništvo muškarca razvojem nasilničke osobnosti koja je posljedica nepovoljnih uvjeta razvoja u ranom djetinjstvu (neosjetljiva majka i hladan otac). Ima nejasno definira pojam o sebi i ne podnosi samoću i odvojenost. Oslanja se na svoju ženu koja mu treba dati sigurnost i osloboditi ga tjeskobe. Ukoliko to žena ne uspije muškarac je sklon neizazvanim napadima bijesa koji se pretvaraju u nasilništvo i zlostavljanje. Još su neka istraživanja promatrala put razvoja nasilničke **osobnosti naročito vezu između nesigurne privrženosti u djetinjstvu i automatskog nasilničkog reagiranja**. Nesigurni pojedinci koji su doživjeli roditeljsko odbijanje u ranom djetinjstvu predviđaju slično emocionalno odbijanje od intimnog partnera i često tumače reakcije partnera, osobito reakcije povlačenja kao reakcije odbijanja i napuštanja. Svaki takav doživljaj postaje okidač za srdžbu zbog mogućeg napuštanja i pojedinac reagira nasilništvom. **Teorije nesretnog djetinjstva** također objašnjavaju razvoj nasilničke osobnosti traumatskim doživljajima i nepovoljnim okolnostima razvoja u djetinjstvu dječaka. Najveći utjecaj na njihovo buduće nasilničko ponašanje imali su njihovi poremećaji, posttraumatski stresni poremećaj i poremećaj ponašanja s prkošenjem i suprotstavljanjem. (Rosenbaum i Leisring, 2003., prema Čudina - Obradović i Obradović, 2006., 401). Ti su zaključci potvrđeni i velikim 20-godišnjim praćenjem 543 djece u SAD koje je provela Miriam Ehrensaft sa suradnicima (2003). Rezultati njihova istraživanja potvrđuju da su poremećaji ponašanja u djetinjstvu, izloženost roditeljskom zlostavljanju i izloženost roditeljskom međusobnom zlostavljanju najznačajnije utjecali na nasilničko ponašanje u odrasloj dobi i dječaka i djevojčica (Ehrensaft, Cohen, Beown, Smailes, Chen i Johnson, 2003., prema Čudina - Obradović i Obradović, 2006., 401). **Drugi izvor nasilničke osobnosti** koja ima potrebu dominiranja i kontroliranja može se tražiti u **socijalizaciji muškaraca i žena**, u patrijarhalno raspodijeljenoj moći u braku, u shvaćanjima pojedinog društva o dopuštenim oblicima odnosa između bračnih partnera te u toleranciji društva za nasilje općenito (Melzer, 2002., prema Čudina - Obradović i Obradović, 2006., 401).

Specifičan utjecaj muževljevog nasilja u obitelji ima i **vrsta posla** koju muž obavlja. *Posao kojeg muž obavlja utječe na njegovo nasilništvo u obitelji zbog kombinacije doživljaja stresa, navike nasilnog rješavanja problema ili ugroženosti samopercepcije muškosti* (Melzer, 2002., prema Čudina - Obradović i Obradović, 2006., 401).

2.2 Uzroci nasilja u obitelji na razini interpersonalnih/partnerskih odnosa i neposredne obiteljske razine

Najčešći uzrok partnerskog nasilja gledano na razini partnerske dijade smatra se nastojanje pojedinca da upravlja partnerovim postupcima, da nad njima zadobije **nadzor** i osigura njegovu poslušnost. Prva shvaćanja nadzora proizlaze iz uskog gledanja na obiteljsko nasilje kao posljedicu isključivo patrijarhalne muževljeve želje da pod nadzorom drži vlastitu ženu. Šira shvaćanja problema nadzora polaze od stano- višta da potreba za kontrolom proizlazi iz potrebe **kompensacije**, tj. pojavljuje se kad pojedinac osjeća da gubi vlastiti utjecaj bilo u bračnoj, bilo u izvanbračnoj situaciji, na poslu, u društvu. Onda on/ona nastoji uspostaviti ravnotežu pojačanjem kontrole u odnosu sa partnerom (Anderson, 2002., 853).

2.2.1 Tipovi partnerskog zlostavljanja

Jedan od prvih pokušaja da se definiraju **tipovi partnerskog zlostavljanja** s obzirom na odnose u partnerskoj dijadi proveo je Johnson 1995. godine. On je opisao četiri različita oblika partnerskog nasilja:

1. **Situacijsko partnersko nasilje** (SPN), najprije nazvano uobičajenim partnerskim nasiljem, nastaje u povodu sukoba koji se pojavio tijekom bračnih interakcija i nije posljedica sustavnog pokušaja

jednog ili oba partnera da preuzme vlast u dijadi. SPN obično je manjeg intenziteta, javlja se rjeđe od ostalih oblika nasilja, vremenom se ne pojačava i u njemu su obično aktivna oba partnera, nešto više muškarci.

2. **Intimno teroriziranje (IT)** je nasilje usmjereno na preuzimanje vlasti i nadzora nad partnerom. Ono se javlja često tijekom partnerskih interakcija, pojačava se tijekom vremena, može ali ne mora biti jačeg intenziteta, a često je za njega tipično emocionalno zlostavljanje. IT obrazac nasilja tipičan je za nasilnike muškarce.
3. **Reaktivno nasilje (RN)**, u literaturi poznato kao RV, tipično je za žene koje uzvraćaju nasiljem na nasilje i obično je znak da će žena uskoro napustiti partnera.
4. **Međusobno intimno teroriziranje (MIT)**, u literaturi poznato kao MCT, jest međusobno nasilje usmjereno na preuzimanje nadzora, pa je to udvostručeni oblik IT nasilja (Johnson, 1995., prema Čudina - Obradović i Obradović, 2006., 402).

2.2.2 Simetričnost i asimetričnost muškog i ženskog partnerskog nasilja

SPN je čini se jedini oblik nasilja u kojemu postoji rodna simetrija, tj. Podjednaka zastupljenost i muškog i ženskog nasilja, ali samo prema kriteriju „bar jednog pojavljivanja u protekloj godini“. Ako se uzme u obzir čestina nasilnih akata, onda se unutar situacijskog i obostranog bračnog nasilja može primijetiti mnogo veća čestina muškog (31) nego ženskog nasilja (8) (Johnson i Ferraro, 2000., prema Čudina - Obradović i Obradović 2006., 398). Uz kategorizaciju nasilja prema vrsti i čestini možemo smatrati da je bračno nasilje rodno asimetrično, s time da su i u situacijskom partnerskom nasilju (SPN) žene češće izložene nasilju, da su one češće izložene nasilju tipa intimnog teroriziranja i seksualnom nasilju, te da su posljedice bračnog nasilja znatno pogubnije za žene. Muškarci su češće prema ovim podacima izloženi nasilju u dječjoj i adolescentskoj dobi, pa možda i u predbračnom razdoblju što prema nekim objašnjenjima može biti uzrokom njihove češće i pogubnije nasilnosti u braku (Archer, 2000., 655). John Archer (2000) je u istraživanju tipa meta-analize provedenom na 82 studije pomno odabrane po metodološkoj kvaliteti između 571 istraživanja u SAD. U toj je analizi autor ustanovio da su podjednako često nasilnici u braku žene kao i muševci, čak nešto češće žene nego muševci, dok su žene češće osjećale posljedice muževljevog nasilja. Žene su češći nasilnici u obitelji, a muševci su češći zlostavljači. Čak su i neki feministički autori (Frieze, 2000) priznali da je analiza Johna Archera otvorila novo poglavlje u izučavanju zlostavljanja u partnerskim odnosima koje je razrađenije, objektivnije i manje pod utjecajem ideologije. Još jedno novije istraživanje autorica iz SAD, (Pimlott - Kubiak i Cortina 2003., prema Čudina - Obradović i Obradović, 2006., 398) uzevši u obzir vrstu zlostavljanja i njegovu čestinu na velikom uzorku prepoznale su 8 različitih tipova zlostavljanja kojima su bili izloženi i muškarci i žene tijekom života: 1.) Roditeljsko zlostavljanje (11 % ispitanika), 2.) Psihološko i tjelesno zlostavljanje u odrasloj dobi (12% ispitanika), 3.) Seksualno zlostavljanje (3% ispitanika), 4.) kombinacija oblika 1 i 2 (3% ispitanika); 5.) Vrebanje (praćenje, nametanje, pisano i verbalno uznemiravanje i prijetnje) (5 % ispitanika), 6.) kombinacija svih 5 oblika (2% ispitanika), 7.) Bar jedan doživljaj izloženosti jednom od oblika zlostavljanja (41% ispitanika), 8.) bez ikakvog oblika zlostavljanja (23% ispitanika). Od toga žene čine 90 % slučajeva unutar skupine 3 (seksualno zlostavljanje) i skupine 6 (raznovrsni oblici nasilja) za razliku od 1% muškaraca u tim kategorijama. Nasuprot tome, muškarci čine 67 % skupine 2. tj. Skupine koja je najviše zlostavljana u djetinjstvu (bez seksualnog zlostavljanja) i 66% skupine 4. tj skupine izloženosti čestom tjelesnom i emocionalnom zlostavljanju i u djetinjstvu i u odrasloj dobi.

2.3 Uzroci nasilja na razini lokalne zajednice

Razina lokalne zajednice djeluje na nasilje putem nezaposlenosti, siromaštva, prisutnosti droge i neuklopljenosti obitelji u društvenu zajednicu. Istraživanja uzroka partnerskog nasilja na razini lokalne zajednice pokazala su da je snažna povezanost između nasilničkog ponašanja i života u onim dijelovima grada i lokalnim zajednicama (kvartovima) koji imaju najveću koncentraciju nepovoljnih čimbenika. Život u kvartovima s velikim postotkom nezaposlenih, uličnog kriminala, grubosti i prostote u odnosi-

ma kao i urbane zauštenosti i propadanja ugrožava socijalne veze i povećava sukobe u obitelji (Craig i Schdoy, 2002., prema Čudina - Obradović i Obradović, 2006., 404). Različiti su pokušaji da se nepovoljni čimbenici i izvori stresa života prikažu na jedinstven način, pomoći jednoznačnih indeksa.

Strukturalni modeli nastoje nepovoljno stanje kvarta izraziti u makro mjerilima siromaštva, nezaposlenosti i kriminala. Takav su socioekonomski indikator kvarta ili određenog područja primijenili istraživači u Kanadi (Maggi, Hertzman, Kohen, i D' Anguilli, 2004., prema Čudina - Obradović i Obradović, 2006., 404), kad su istraživali utjecaj socioekonomskog sustava kvarta na darovitu djecu. Njihov je indeks sadržavao mjere: proporcija jednoroditeljskih obitelji, vlasnika kuća, doseljenika, ljudima kojima je engleski materinski jezik, ljudi koji kod kuće govore engleski, proporcija nezaposlenih, pojedinaca bez srednje škole, pojedinaca koji se zadržavaju u kvartu manje od godine dana, te obiteljska primanja koja su manja od 30 000 kanadskih dolara godišnje. Drugu skupinu indeksa daju **modeli nereda** koji obuhvaćaju grubost i prostotu, anarhiju, zapuštenost i urbano propadanje kvarta. Treća skupina obuhvaća **modele okolišnog stresa** u koji pripadaju čimbenici kao buka, vrućina i zagađenje. Najnoviji su oni indikatori životnog stresa u kvartu koji uzimaju u obzir neposredni doživljaj pojedinaca da je izložen lokalnom neredu i nasilju. Takav je inventar gradskog stresa (CSI, Craig i Suchdoy. 2002., prema Čudina - Obradović i Obradović, 2006., 404).

2.4 Uzroci nasilja na razini društva

Istraživanje obiteljskog nasilja na društvenoj razini odnose se i na utjecaj rata i drugih oblika „društvenog stresa“ koji pojačava patrijarhalnu pa i „macho“ ideologiju, povećava pritisak na stabilnost braka uz ignoriranje sukoba unutar obitelji, te povećavaju ekonomski stres i pritisak na obitelj. Istraživanja tih utjecaja na bračno nasilje su rijetka (Johnson i Ferraro, 2000., prema Čudina - Obradović i Obradović, 2006., 405), no niz je istraživanja provedeno u uvjetima pada ekonomske sigurnosti. Tako je utjecaj društvenog ekonomskog raspada na bračne odnose i porast obiteljskog nasilja proučen prilikom raspada poljoprivrednih gospodarstava u SAD i tijekom tranzicije u zemljama Istočne Europe. U oba primjera istraživači su potvrdili mehanizam djelovanja „modela obiteljskog stresa“. Model započinje subjektivnim doživljajem ekonomskog pritiska i na muža i na ženu, što izaziva njihovu pojačanu razdražljivost koja se ispočetka izražava kao alkoholizam i depresija, a koja se tijekom vremena pretvara u međusobno neprijateljstvo, svađe i zlostavljanje koje najčešće započinje muž (Hraba, Lorenz i Pechačova, 2000., prema Čudina - Obradović i Obradović, 2006., 405).

2.5 Biološki uzroci obiteljskog nasilja

Evolucijska psihološka teorija u središte ljudskog emocionalno – motivacijskog sustava postavlja motiv za reprodukcijom odnosno potrebu za održanjem vlastitih gena u svojem potomstvu. Prema toj teoriji nasilničko ponašanje, agresija će se probuditi onda kada je ostvarenje te potrebe ugroženo. Bit će popraćeno snažnim osjećajem ljubomore ili straha od gubitka i nastojanjem da se zadrži partnerova pozornost te da ga se izolira od suparničke okoline. Potkrepljenje teorije može se naći u tomu da i muševci i žene kao važan razlog nasilništva navode ljubomoru i tipična reakcija muža jest pokušaj izolacije partnera, a žene pokušaj zadržavanja pozornosti muža. Još jedan važan biološki uzrok jest biološka veza između frustracije i agresije. Frustracija izaziva reakciju bijesa, pa tako i obiteljske situacije koje izazivaju osjećaj nezadovoljstva i frustracije dovode do sukoba, najprije verbalnog a ponekad i fizičkog. Neispunjena vlastita očekivanja, očekivanja okoline, pritisak okolišnog stresa kao okidači uspostavljaju vezu frustracija-bijes. Biološki uzroci sigurno imaju utjecaja u pojavi nasilnog ponašanja, ali je teško utvrditi koliki je njihov udio u odnosu na stečenu emocionalnu regulaciju i usvojene mehanizme suočavanja sa stresom. (Janković i Begić, 2010. prema Čudina - Obradović i Obradović, 2006., 407).

3. CILJ ISTRAŽIVANJA I ISTRAŽIVAČKA PITANJA

Glavni cilj istraživanja je analizirati početno stanje o programu tretmana počinitelja domaćeg nasilja u F BiH. Sukladno glavnom cilju željelo se utvrditi poznavanje zakonodavstva i zaštitnih mjera koje se izriču počiniteljima nasilja predviđene Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji F BiH od strane predstavnika relevantnih institucija te utvrditi koje preporuke stručnjaci s dugogodišnjim radom u području nasilja u obitelji vide kao važne u programu/protokolu tretmana počinitelja nasilja nad ženama i nasilja u obitelji.

U skladu s ciljem postavljena su sljedeća **istraživačka pitanja**:

1. Kakvo je iskustvo stručnjaka s programom tretmana za rad s počiniteljima nasilja u skopu izrečene zakonske zaštitne mjere obveznog psihosocijalnog tretmana za počinitelje nasilja?
2. Kakvo je poimanje stručnjaka o međuinstitucionalnoj suradnji vezano uz rad na području nasilja nad ženama i nasilja u obitelji?
3. Kako stručnjaci vide rad na prevenciji vezanoj uz nasilje nad ženama i nasilje u obitelji?

4. METODOLOGIJA

Polustrukturiranim intervjuom ispitano je 13 sudionika istraživanja. Intervju je primjenjivan u metodi „snježne grude“ do zasićenja odgovora. U skladu s ciljem istraživanja, korišten je kvalitativni pristup prikupljanja i analize podataka. Pri analizi prikupljenih odgovora koristila se kvalitativna analiza sadržaja pri čemu je jedinica analize intervju (Lacey i Luff, 2009.). S obzirom na prirodu istraživačkog problema, svrhu istraživanja kao i na veličinu uzorka (N=13), radi se o deskriptivnom kvalitativnom istraživanju. Metoda polustrukturiranog intervjuja odabrana je iz razloga fleksibilnosti pri prikupljanju podataka. S jedne strane intervju ima zadanu strukturu pitanja koja će biti postavljena svim sudionicima istraživanja, a s druge strane dozvoljava kreiranje i postavljanje novih pitanja koja nastaju kao rezultat sadržaja koji sugovornik iznosi (Gillham, 2005.). Polustrukturirani intervju sastojao se od 10 otvorenih pitanja konstruiranih za potrebe ovog istraživanja.

4.1 Uzorak i postupak prikupljanja podataka

Intervju je proveden na uzorku od trinaest stručnjaka s višegodišnjim iskustvom rada u području nasilja u obitelji. Ukupno šestero od trinaest ispitanika u uzorku su socijalni radnici, dok ostali ispitanici u ovom uzorku posjeduju znanja iz edukacija i seminara o nasilju. Od ukupno trinaest, intervjuom je obuhvaćeno šest sudionika muškog spola. Zbog lakše razumljivosti, u tekstu je korištena muška inačica zanimanja, koja uključuje oba spola. Raspon dobi ispitanika je od 36 do 60 godina. Odabir stručnjaka uključenih u istraživanje vršen je prema kriteriju priznatih u radu od drugih stručnjaka te pristanka na sudjelovanje u intervjuu. Sudjelovanje je bilo dobrovoljno, a sudionicima istraživanja pružena je mogućnost da u bilo kojem trenutku istraživanja od njega odustanu. Intervju je vodio jedan polaznik doktorskog studija *Jezici i kulture u kontaktu pri Filozofskom fakultetu u Mostaru* u sklopu projekta. Prosječno vrijeme trajanja intervjuja bilo je 35 minuta. Odgovori su snimani te su na temelju audio zapisa sačinjeni transkripti. U četiri slučaja u kojima se nije moglo provesti snimanje intervjuja zbog geografske udaljenosti sudionika, intervju je poslan e-mailom te su odgovori kopirani i minimalno jezično uređeni. Intervjui su provedeni individualno u vrijeme i na mjestu koje je odgovaralo sudionicima istraživanja. Svim sudionicima je prije provođenja intervjuja objašnjena svrha istraživanja te zajamčena povjerljivost i anonimnost pri prikazu rezultata. Sudionicima istraživanja rečeno je da transkripti neće nigdje biti pojedinačno prikazani već pažljivo pohranjeni, a da će rezultati biti predloženi javnosti kao objedinjeni ukupni rezultat istraživanja.

4.2 Analiza podataka

Kvalitativna analiza sadržaja je definirana kao »metoda istraživanja za subjektivnu interpretaciju pisanog/tekstualnog sadržaja kroz sustavan klasifikacijski proces kodiranja i identifikacije tema ili obrazaca« (Hsieh i Shannon, 2005.: 1278). U svrhu organiziranja prikupljenih podataka, korišten je postupak kodiranja. Kodiranje sadrži tri različita postupka kojima je prethodilo upoznavanje s podacima i izrada transkripta: a) pripisivanje kodova (značaja) empirijskoj građi, b) pridruživanje srodnih kodova u kategorije i c) analiza značenja pojmova i kategorija. Pri organiziranju prikupljenih podataka prema navedenom postupku, svakom sudioniku istraživanja, pridodan je broj koji ga predstavlja i pri prikazu dobivenih nalaza označen je u zagradi.

4.2.1 Obrada podataka

Primjer 1. Pripisivanje pojmova empirijskoj građi – isječak kodiranja

Rb.	Izjave stručnjaka o iskustvu s programom tretmana za rad s počiniteljima nasilja	Pojmovi
1.	<i>To nema, možda nešto sporadično ljudi rade sami u Centru za mentalno zdravlje ili savjetovalište... da se i društvo educira medijski.... i izmjene zakona temeljem iskustva u praksi... zlostavljači ne žele prihvatiti zaštitne mjere (1)</i>	- to nema - možda nešto sporadično ljudi rade sami u Centru za mentalno zdravlje
2.	<i>Mislim da ne radi nitko, možda u sklopu dugih aktivnosti ili individualnim savjetovanjem. Nije mi poznato..... treba krenuti od rada s javnošću... U Austriji su krenuli od savjetovališta za brak i obitelji (2)</i>	- mislim da ne radi nitko - možda u sklopu dugih aktivnosti - nije mi poznato
3.	<i>Prije 3 godine su mi se javile Žene BiH da bi radile s počiniteljima ali ih nije bilo moguće okupiti. Čuo sam da projekt nije zaživio. bio je na bazi dragovoljnosti... Treba sadržavati praktični dio... edukacija koja bi bila kontinuirana ozbiljno strukturirana od iskusnih praktičara uz rad (3)</i>	- projekt nije zaživio
4.	<i>Nema programa, nisam upoznat....treba edukacija za sve stručnjake (4)</i>	- nema programa - nisam upoznat
5.	<i>Nema, više smo fokusirani na žrtve... Ne ulaže se u razvoj takvih programa niti imamo dovoljno stručnih osoba... treba se fokusirati na uzroke nasilnog ponašanja (5)</i>	- nema - fokusirani na žrtve - ne ulaže se u razvoj takvih programa
6.	<i>Dugi iz godina vjerujem da se trebalo raditi s počiniteljima kada i sa žrtvama... predlažem integrativni pristup (6)</i>	- se trebalo raditi s počiniteljima
7.	<i>Treba napomenuti da postoje... nedostaje jasan plan i program (7)</i>	- treba napomenuti da postoje
8.	<i>Uvijek je fokus na žrtvi ali ne i na počinitelju. Rad s počiniteljem je vrlo važan jer on može pronaći drugu žrtvu i njima treba podrška, to nam pomaže da osmislimo rad na prevenciji... predlažem program podržan od zakonodavca jer bi ishod bio izostanak recidiva (8)</i>	- fokus je na žrtvi ali ne na počinitelju
9.	<i>... poznato mi je da iste provode Centri za socijalni rad... ali programi bi trebali uključivati prije svega stručne i osposobljene osobe (9)</i>	- poznato mi je da iste provode Centri za socijalni rad
10.	<i>Nisam upoznat, nema programa rada s počiniteljima nasilja u našoj lokalnoj zajednici, osim Centra...Program rada s počiniteljima trebao bi sadržavati osnovne podatke o počinitelju nasilja (10)</i>	- nisam upoznat - nema programa rada s počiniteljima nasilja
11.	<i>Centar za mentalno zdravlje provodi ... predlažem psihosocijalni tretman (11)</i>	- centar za mentalno zdravlje provodi
12.	<i>Da, upoznat sam sa programom rada sa počiniteljima nasilja koji se po sadašnjem važećim propisima provodi u centrima za mentalno zdravlje... novi program bi trebao sadržavati određene module za efikasniji tretman (12)</i>	- po sadašnjem važećim propisima provodi se u centrima za mentalno zdravlje
13.	<i>Nema programa za rad s počiniteljima.... program bi trebao sadržavati multidisciplinarni pristup (13)</i>	- Nema programa za rad s počiniteljima

Primjer 2. Pridruživanje srodnih pojmova u kategorije – Isječak iz uređivanja pojmova prema razini apstraktnosti

I. razina	II. razina	III. razina
<p><i>To nema, možda nešto sporadično ... (1)</i> <i>Mislim da ne radi nitko, možda... nije mi poznato..... (2)</i> <i>Čuo sam da projekt nije zaživio... (3)</i> <i>Nema programa, nisam upoznat.... (4)</i> <i>Nema... ne ulaže se u razvoj takvih programa (5)</i> <i>Već se dugo nadam takvom programu ... (6)</i> <i>Treba napomenuti da postoje ... (7)</i> <i>Ne, uvijek je fokus na žrtvi ali ne i na počinitelju (8)</i> <i>... poznato mi je da iste provode ali ne znam ... (9)</i> <i>Nisam upoznata, nema programa rada s počiniteljima nasilja u našoj lokalnoj zajednici (10)</i> <i>Centar za mentalno zdravlje provodi (11)</i> <i>Da, upoznat sam sa programom rada sa počiniteljima .. (12)</i> <i>Nema programa za rad s počiniteljima (13)</i></p> <p><i>da se i društvo educira medijski i naprave izmjene zakona temeljem iskustva u praksi... (1)</i> <i>treba krenuti od rada s javnošću ... (2)</i> <i>... edukacija koja bi bila kontinuirana ozbiljno strukturirana odiskusnih praktičara uz rad (3)</i> <i>treba edukacija za sve stručnjake (4)</i> <i>treba se fokusirati na uzroke nasilnog ponašanja (5)</i> <i>predlažem integrativni pristup (6)</i> <i>... jasan plan i program (7)</i> <i>program podržan od zakonodavca ... (8)</i> <i>programi bi trebali uključivati prije svega stručne i osposobljene osobe (9)</i> <i>Program rada s počiniteljima trebao bi sadržavati osnovne podatke o počinitelju nasilja (10)</i> <i>psihosocijalni tretman (11)</i> <i>novi program bi trebao sadržavati određene module za efikasniji tretman (12) ...</i> <i>sadržavati multidisciplinarni pristup (13)</i></p>	<p>- Ne postoji program (potreba za izradom programa za rad s počiniteljima nasilja)</p> <p>- Efikasan program za sve stručnjake</p> <p>- Potrebna podrška programa od zakonodavca</p> <p>- multidisciplinarni pristup programu</p>	<p>Program za počinitelje nasilja</p>

Primjer 3. Definiranje pojmova i kategorija

1. Aktualni program rada s počiniteljima nasilja u lokalnoj zajednici

- *To nema, možda nešto sporadično ... (1)*
- *Mislim da ne radi nitko, možda... nije mi poznato..... (2)*
- *Čuo sam da projekt nije zaživio... (3)*
- *Nema programa, nisam upoznat.... (4)*
- *Nema... ne ulaže se u razvoj takvih programa (5)*
- *Već se dugo nadam takvom programu ... (6)*
- *Treba napomenuti da postoje takvi programi ... (7)*
- *Ne.. uvijek je fokus na žrtvi ali ne i na počinitelju (8) ...*
- *poznato mi je da iste provode ali ne znam ... (9)*
- *Nisam upoznat, nema programa rada s počiniteljima nasilja u našoj lokalnoj zajednici (10)*
- *Centar za mentalno zdravlje provodi (11)*

- *Da, upoznat sam sa programom rada sa počiniteljima .. (12)*
- *Nema programa za rad s počiniteljima (13)*

2. Program za rad s počiniteljima nasilja

- *da se društvo educira medijski i naprave izmjene zakona temeljem iskustva u praksi... (1)*
- *treba krenuti od rada s javnošću ... (2)*
- *... edukacija koja bi bila kontinuirana ozbiljno strukturirana od iskusnih praktičara uz rad (3)*
- *edukacija za sve stručnjake (4)*
- *treba se fokusirati na uzroke nasilnog ponašanja (5)*
- *predlažem integrativni pristup (6)*
- *... jasan plan i program (7)*
- *program podržan od zakonodavca ... (8)*
- *programi bi trebali uključivati prije svega stručne i osposobljene osobe (9)*
- *Program rada s počiniteljima trebao bi sadržavati osnovne podatke o počinitelju nasilja (10)*
- *psihosocijalni tretman (11)*
- *novi program bi trebao sadržavati određene module za efikasniji tretman (12)*
- *... multidisciplinarni pristup (13)*
-

5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Postupkom kvalitativne analize odgovora stručnjaka dobiveni su podaci koji govore o trenutnom stanju programa psihosocijalnog tretmana s počiniteljima nasilja, kao i razmišljanja stručnjaka o međuinstitucionalnoj suradnji. Dobiveno je viđenje stručnjaka o smjeru razvoja preventivnih programa. Došlo se do pet kategorija kojima stručnjaci opisuju i/ili objašnjavaju stanje postojećih programa za tretman počinitelja domaćeg nasilja u F BiH ali su za potrebe i cilj istraživanja svedena sukladno istraživačkim pitanjima.

I. Iskustvo stručnjaka s programom tretmana za rad s počiniteljima nasilja

a) Edukacija/ Stručna izobrazba za rad (sa žrtvama) i počiniteljima nasilja

Edukacija (lat.), odgoj, izobrazba, školovanje. Stručnjaci ispitanici prepoznaju edukaciju za rad na slučajevima nasilja kao iznimno važan proces. Evidentno je kako intervjuirani stručnjaci vide razliku između njihovih a) trenutnih stručnih kompetencija („Edukacije na kojima sam sudjelovao bile su mi od velike pomoći...“ (1); „Ja sam edukator...“ (7); „Sudionik sam brojnih edukacija...“ (3); „Završila sam edukaciju psihosocijalnog tretmana ...“ (8)) koje su stekli uz rad na zaštiti od nasilja i b) potrebe educiranja drugih stručnjaka za rad u slučajevima nasilja u obitelji („Nedovoljan je broj educiranih stručnjaka ... Nisu svi stručnjaci upoznati sa zakonima i protokolima,“ (1); „Liječnici nemaju dovoljno znanja o zakonskim procedurama...“ (4); „nema dovoljno adekvatno obučenog osoblja .. Profesionalci su prepušteni sami sebi ...“ (7); „nedostaje kadar koji je dodatno educiran...“ (8)). Zasiurno je da treba povećati broj edukacija ali i broj stručnjaka, koji se trebaju uz njihove educirane kolege uključiti u rad na zaštiti od nasilja. Najveći broj organiziranja stručnih edukacija u F BiH na teme zaštite od nasilja organizirale su nevladine organizacije samostalno ili u suradnji sa vladinim sektorom pa se tako i u određenom broju odgovora stručnjaka, ispitanika pronalaze slijedeći odgovori („Povremeno sam prolazio obuke i seminare u NVO..“ (5); „Prošla sam edukacije organizirane od NVO“ (2)).

b) Zaštitne mjere, izricanje i provedba (s naglaskom na psihosocijalni tretman)

Stručnjaci navode kako se prema Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji F BiH zaštitne mjere počiniteljima nasilja izriču, pak, evidentno je izrečen mali broj zaštitnih mjera. Najčešće izračene zaštitne mjere počiniteljima nasilja koje navode stručnjaci, jesu zabrana prilaska, dok se zaštitna mjera psihosocijalnog tretmana izriče veoma rijetko. („Izriču se mjere udaljavanja, zabrane približavanja...“ (1); „U primjeni je vrlo mali broj izrečenih mjera ..“ (2); „Mjere se malo izriču ...“ (6); „Zaštitne mjere se vrlo malo provode ...“ (8); „Izbjegava se izricanje zaštitnih mjera zbog velikog iznosa za tretman...“ (10); „...mali broj izricanja mjera, kao i izricanje psihosocijalnog tretmana.“ (11)). Zaštitne mjere ne samo što se ne izriču u velikom broju, one se teško i provode jer nisu primjenjive u praksi, navode stručnjaci. A za to je potreban novi pravilnik, efikasniji rad sudstva te povećanje stručnjaka za rad na provedbi zaštitnih mjera. Stručnjaci također navode kako se zaštitna mjera psihosocijalnog tretmana izriče u malom broju, čemu je možebitni uzrok veliki novčani trošak potreban za provedbu, nedostatak stručnog kadra, pravilnika i adekvatnog mjesta „...aktivniji rad policije i suda (1); „zbog ... neprimjenjivosti u praksi .. (2); „rijetko se izriče mjera psihosocijalnog tretmana“ (3); „... mislim da bi psihijatri trebali biti upoznati s tim“ (4); „Potreban adekvatan rad suda, tužitelja i odvjetnika“ (6); „... mjere nema tko provoditi (7); „... problem je neadekvatan pravilnik“ (8); „... povećati izricanje zaštitne mjere obveznog psihosocijalnog tretmana“ (10); „Povećati broj izricanja mjera“. (11); „niti jedan predmet nije upućen na psihosocijalni tretman od strane tužiteljstva ...“ (13)).

c) Program rada s počiniteljima nasilja u F BiH

Psihosocijalne intervencije nerjetko se smatraju različitim postupcima individualne i grupne psihoterapije, savjetovanja, učenja socijalnih vještina, socioterapije te krizne intervencije. Osnovno im je obilježje sustavna i planirana primjena tehnika proizašlih iz psiholoških načela, koje provodi za to kvalificirana osoba u cilju promjene osobnih obilježja kao što su osjećaji, vrijednosti, stavovi i ponašanja koji

su procijenjeni kao neprilagođeni (Lösel, 1995.). „Cilj psihosocijalnih intervencija u radu s počiniteljima nasilja u obitelji jest zaustaviti nasilje, a ne okončanje ili poboljšanje partnerskih odnosa. Možemo razlikovati četiri temeljna pristupa u radu s nasilnicima - psihoanalitički, kognitivno-bihevioralni, sistemski obiteljski i profeministički pristup (Dankwort, 1992./1993.; Edwards i Hearn, 2003.). Evaluacijska istraživanja u ovom području (Stosny, 1997.; Dobash, 2000.; Tutty i sur. 2001.; Edwards i Hearn, 2003. i drugi) pokazala su višestruku prednost kognitivno-bihevioralnog pristupa kojise provodi u grupnom okruženju. Riječ je o programima u kojima se rad na kontroli srdžbe integrira s psihoedukacijom u mijenjanju uvjerenja i stavova koji dovode do nasilničkog obrasca ponašanja u partnerskim odnosima. Vijeće Europe je preporučilo zemljama članicama da potiču programe psihosocijalnih intervencija čiji je cilj potaknuti nasilnike da postanu svjesni svoga nasilnog ponašanja, da prepoznaju svoju odgovornost te da usvoje obrasce nenasilnog ponašanja. Takvi programi intervencija razvijaju se u suradnji s programima čiji je cilj zaštita žene (Vijeće Europe, Rec/(2002) 5, str. 12 i 36). Očekivani ishodi takvih programa jesu da muškarac preuzima odgovornost za nasilje, prestaje s nasilnim ponašanjem, mijenja stavove prema nasilju nad ženom i usvaja partnerski stav. Evaluacijska istraživanja pokazuju da su uspješniji oni programi u kojima je sudjelovanje u programu dio sudske kazne i koji se primjenjuju što hitnije nakon počinjenja odnosno otkrivanja nasilnog ponašanja.“ (Ajduković, 2004., str. 171-199.).

Zasigurno je, u F BiH postojala edukacija za rad s počiniteljima nasilja u okviru provedbe zaštitne mjere psihosocijalnog tretmana „s preporukom da bi mjeru trebala provoditi fizička i pravna lica posebno educirana za rad sa počiniteljima nasilja“ (.), za druge provedene edukacije za stručnjake za rad s počiniteljima nasilja, istraživač nije doznao. Veliki broj ispitanika, stručnjaka nije upoznat s postojanjem aktualnog programa za rad s počiniteljima nasilja. Dok mali broj stručnjaka navodi kako takav program postoji „*To nema, možda nešto sporadično ...*“ (1); „*Mislim da ne radi nitko, možda... nije mi poznato....*“ (2); „*Čula sam da projekt nije zaživio...*“ (3); „*Nema programa, nisam upoznat....*“ (4); „*Nema... ne ulaže se u razvoj takvih programa*“ (5); „*Treba napomenuti da postoje takvi programi ...*“ (7); „*Ne.. uvijek je fokus na žrtvi ali ne i na počinitelju*“ (8); „*Nisam upoznata, nema programa rada s počiniteljima nasilja u našoj lokalnoj zajednici*“ (10); „*Centar za mentalno zdravlje provodi*“ (11). Stručnjaci, ispitanici su se izjasnili u njihovim odgovorima što sve podrazumijevaju u sadržaju jednog takvog programa za rad s počiniteljima kaznenih dijela („da se društvo educira medijski i naprave izmjene zakona temeljem iskustva u praksi...“ (1); „treba krenuti od rada s javnošću“ (2); „edukacija koja bi bila kontinuirana ozbiljno strukturirana od iskusnih praktičara uz rad“ (3); „edukacija za sve stručnjake“ (4); „predlažem integrativni pristup“ (6); „... jasan plan i program“ (7); „program podržan od zakonodavca ...“ (8); „programi bi trebali uključivati prije svega stručne i osposobljene osobe“ (9); psihosocijalni tretman (11); „novi program bi trebao sadržavati određene module za efikasniji tretman“ (12); „... multidisciplinarni pristup“ (13)). Dakako da bi program za počinitelje kaznenih dijela trebao biti podržan od strane zakonodavca i da bi trebao uključivati multidisciplinarni pristup, što podrazumijeva različite profesije stručnjaka. U ovom slučaju i liječnika psihijataru čija je struka zanemarena u pogledu upoznavanja sa aktualnim kaznenim zakonom pa tako nisu upoznati sa postojećim zaštitnim mjerama. Podrška tužiteljstva bila bi nezaobilazna u dijelu što ravnopravnijeg izricanja zaštitne mjere za provedbu psihosocijalnog tretmana jer je to važan segment u okviru preventivnog djelovanja, pogotovo zbog sprečavanja recidiva.

II. Poimanje međuinstitucionalne suradnje

U radu na suzbijanju i prevenciji nasilja u obitelji potrebna je suradnja svih relevantnih institucija koje mogu biti od pomoći žrtvama, a i počiniteljima, odnosno osobama nasilnog ponašanja. Umrežavanje socijalnih usluga podrazumijeva svjesno djelovanje s ciljem povezivanja osoba i institucija u smislu suradnje zbog ostvarivanja zajedničkih interesa i postizanja očekivanih rezultata svoga djelovanja. Umrežavanje socijalnih usluga uključuje informiranje, koordiniranje i kooperaciju (Ajduković i Urbanc, 2009.). No, aktualna međuinstitucionalna suradnja stručnjaka, ispitanika funkcionira na formalnoj razini („*Suradnja ne funkcionira na institucionalnoj razini, svima je to frustrirajuće...*“ (1); „*Slaba suradnja s policijom ..*“ (3); „*Suradnja je formalna..*“ (2); „*Radimo situacijski..*“ (4); „*Postoji formalna administrativna razina*“ (12); „*Suradnja se odnosi na dopise*“ (13)). A formalna razina podrazumijeva postupanja sukladno zakonskim i pod zakonskim aktima, gdje su točno propisane smjernice za rad pojedinih sektora. No,

isto tako evidentno je kako predvidive smjernice za postupanje ne funkcioniraju u potpunosti u njihovoj suradnji. „Loša komunikacija.. mora postojati protokol informacija“ (6); „... ali se mora definirati ustanova koja će sazivati sastanke i dostavljati izvješća“ (7); „...ne postoji kontinuirana suradnja ...“ (12)). Zasiurno je da slaba komunikacija demotivira stručnjake te na njih djeluje frustrirajuće. Nesuradnja onemogućava i multidisciplinarni pristup radu, a manjkavost i slab protok informacija onemogućava privremeno pružanje određene vrste pomoći koja žrtva nasilja očekuje. Također, to utječe i na pravodobno postupanje prema počinitelju kaznenog djela. Dobra međuinstitucionalna suradnja treba imati kontinuitet kroz redovite sastanke suradnika, jer to omogućava umrežavanje institucija, unapređuje rad stručnjaka na terenu aktivnim i učinkovitim postupanjem u slučajevima nasilja.

III. Prevencija obiteljskog nasilja u lokalnoj zajednici

U kontekstu psihosocijalnog određenja prevencije može poslužiti definicija (Bašić, 2009.) prema kojoj je to: „Proces koji pruža ljudima mogućnosti (pomoć i podršku) potrebne za suočavanje sa stresnim životnim uvjetima i potrebama kako bi izbjegli ponašanja koja bi mogla dovesti do negativnih fizičkih, psihosocijalnih ili socijalnih posljedica kroz uspostavljanje i poticanje: Bazične sigurnosti i kvalitetne slike o sebi (self-koncepta); Samopoštovanja i samopouzdanja; Pozitivne orijentacije prema okolini; Znanja, vještina i kompetencija za nošenje sa životnim situacijama; Sustava podrške na mikro, mezo i makro razini; dravog okruženja i funkcioniranja lokalne zajednice.“

Pod prevencijom usmjerenom na zajednicu podrazumijeva se primarna i rana sekundarna prevencija koja treba biti proaktivna i usmjerena prema svim stanovnicima lokalne zajednice. Preventivne aktivnosti u zajednici su one aktivnosti koje u sebi sadržavaju elemente poput obrazovanja, organizacijskih promjena, poticanja razvoja socijalnih mreža i sl., a manje onih poput psihoterapije ili rehabilitacije.

Prevencija usmjerena na zajednicu implicira aktivnosti poput organiziranja zajednice, razvoja zajednice, razvoja susjedstva i socijalnih mreža, učenje socijalnih vještina, učenje rješavanja problema, donošenje odluka itd. (Žganec, 2009., prema Galić i Koren Mrazović, 2009).

Stručnjaci, ispitanici istraživanja osvrću se i na problem obiteljskog nasilja koje je uvelike prisutno u društvu prepoznajući mnoge njegove uzroke i oblike („Previše energije se kod mladih usmjerilo na agresiju ...“ (3); „Živimo u društvu u kojem je povećano nasilje, fizičko i verbalno ...“ (5); „Nasilje je dio naše kulture, društvo je izgubilo odgojnu komponentu, u obitelji, u školi i na ulici...“ (6); „Imamo generacijski problem nasilja ..“ (7); „Mali je broj preventivnih programa na lokalnoj razini... (12)). Također, stručnjaci nude prijedloge za provedbu prevencije u lokalnoj zajednici koji se kreću od preveniranja nasilja od najranije dobi, istodobno prevencije u obitelji, predškolskim i školskim institucijama pa do prevencije prije sklapanja braka („Pripremu za brak iskoristiti kao pogodno tlo za prevenciju nasilja u obitelji“ (1); „prevenirati od vrtića pa nadalje“ (2); „Uvesti redovite preventivne programe u škole, lokalnu zajednicu i sportske aktivnosti...“ (3); „Prevencija treba biti usmjerena na obitelj... prevencija u predškolskim i školskim aktivnostima ...“ (4); „... treba gajiti kulturu nenasilja i toleranciju među mladima“ (5); „... treba kroz sve programe da se provlači nenasilna komunikacija i rješavanje sukoba“ (7); „Prevencija treba krenuti uz pomoć edukativnih programa... Bitno je koristiti medije za edukacije. (8); „preventivne programe provode obrazovne institucije, centri za socijalni rad, druge vladine i nevladine institucije“ (9); „Upoznavanje javnosti o nasilju, zakonskim rješenjima.. prevenirati kontinuirano i preko medija...“ (10); „Aktivan rad na prevenciji na razini kantona s kontinuitetom u pisanim i elektronskim medijima“ (11)). Stručnjaci poznaju pojavu nasilja u društvu i primarne uzroke pa naglašavaju potrebu dostizanja više razine kulture nenasilja među mladeži kao i učenje nenasilnoj komunikaciji. Zasiurno je da se iz ovako iscrpnih prijedloga stručnjaka mogu kreirati kvalitetni preventivni programi, no za to je potrebna suradnja ne samo institucija u lokalnoj zajednici nego potpora predstavnika većih institucijskih instanci kao i nezaobilazna potpora medija.

5.1 Poteškoće s kojima se susreću stručnjaci u radu nasiljem u obitelji

Nedovoljna educiranost. Dosadašnje edukacije kojima su ispitanici sudjelovali bile su usmjerene na rad sa žrtvama nasilja. Jedan ispitanik naveo je sudjelovanje na jednodnevnom seminaru u organizaciji nevladine organizacije koji je vodio inozemni psihoterapeut. Jedan ispitanik naveo da je sudjelovao na

edukaciji u trajanju od tri dvodnevna modula vođen od stručnjaka psihoterapeuta i socijalnog radnika iz BiH koji su prošli edukaciju i program za rad s počiniteljima nasilja u organizaciji Psihološkog društva iz Zagreba RH. Nekoliko ispitanika navodi da poznaje pojedince koji su se samostalno educirali i imaju psihoterapijske kompetencije za rad s počiniteljima nasilja ali je to vrlo mali broj osoba. Takva edukacija provedena je u svega pet županija/kantona u FBiH. Također počinitelji nasilja se ne javljaju dragovoljno na tretman te je u motiviranju osoba koje se nasilno ponašaju važno uključiti medije. „*nema dovoljno adekvatno obučenog osoblja .. Profesionalci su prepušteni sami sebi ...*“ (7). Ispitanici iz Centara za mentalno zdravlje i za socijalni rad probleme vide u **slaba suradnji sa sudom** i relativno malim brojem izrečenih zaštitnih mjera. „*Moramo istaći da ne postoji trenutno konkretna saradnja između naše institucije i Općinskog suda...*“ (12) Pojedini Centri za mentalno zdravlje imaju kadrovsku opremljenost i u odnosu na broj izrečenih mjera mogu zadovoljiti potrebe čitavih kantona, ali **nemaju prostornu opremljenost** i obratno pojedini imaju nove prostore, ali nemaju stručnjake. Nezadovoljstvo je iskazano i pogledu **suradnje sa školama**, škole prikrivaju slučajeve, nedovoljno rade na prevenciji. „*Obrazovni sustav jako loš, malo preventivnih...*“ (2) Iskustvo **prebacivanja nadležnosti** između institucija, a nerijetko i prebacivanje odgovornosti na samu žrtvu od strane nadležnih institucija. „*Ali se često loptica prebacuje i često se prebacuje na žrtvu. Ona ne bi bila žrtva da ima kapaciteta za rješavanje...*“ (2)

Nedostatci međuinstitucionalne suradnje stručnjaci zamjećuju i navode kroz poteškoće i okolnosti koje im otežavaju rad („*Trebamo se malo više susretati ... Ne prati se tekuća problematika*“ (1); „*... praktična suradnja funkcionira kada se pojavi slučaj*“ (2); „*... 10 puta sam morala nazvati dok mi se nije javila zadužena osoba.*“ (3); „*... pokušavamo nadomjestiti ono što nedostaje.*“ (5). Stručnjaci izražavaju **nezadovoljstvo vezano uz provedbu prevencije** nasilja u lokalnoj zajednici, prvenstveno u pogledu zanemarenosti njezinog značaja od strane relevantnih institucija i malog broja provođenja preventivnih programa („*Napraviti izmjene i dopune Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji...*“ (1); „*Obrazovni sustav ima jako loše preventivne programe*“ (2); „*Zanemarene su kazne za počinjeno nasilje*“ (8); „*Zapostavljen rad s djecom žrtvama nasilja...*“ (9); „*...prije svega se trebaju educirati policajci, socijalni radnici, nastavnici ...*“ (10); *Osoba je vodila radionicu, nije bila psiholog, otvorila je jedna vrata i nije znala što dalje, vjerojatno je preuzela program s interneta...*“ (7).).

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Kvalitativna analiza pokazala je da su promišljanja stručnjaka o programu rada s počiniteljima nasilja u kontekstu Zakonske Zaštitne mjere psihosocijalnog tretmana u skladu s osnovnim polazištima i načelima teorija o nasilju i uzrocima uzrocima prema Ekološkoj teoriji. Povežu li se rezultati analize sa znanstvenima spoznajama o čovjekovoj prirodi moguće je zaključiti kako je on kao biće agresivan i sklon nasilju kada želi zadovoljiti svoje potrebe i to prema svakome tko mu se nađe na putu i bez obzira na odnos sa žrtvom. Također može se zaključiti da **nasilje nije moguće iskorijeniti ali ga je moguće suzbiti i kontrolirati**. Sukladno tomu, svako društvo prema svojoj kulturi treba **osmisliti vlastiti pristup prevencije, suzbijanja, tretmana i praćenja/kontroliranja nasilja uopće** pa tako i obiteljskog. Kontinuirana **edukacija stručnjaka treba biti zakonski regulirana** i obvezujuća za sva područja rada s obiteljima i kontrolirana od struke primjerice redovitim produžavanjem licence za rad.

U FBiH postoji **neusklađenost između broja donesenih zakona**, strategija, akcijskih planova, rezolucija, pravilnika na svim razinama vlasti i **broja provedenih postupaka psihosocijalnog tretmana** počinitelja nasilja u obitelji. Pretpostavlja se da nije pronađeno adekvatno ili optimalno rješenje društva za pristupanje problemu nasilja na svim razinama društva. Primarno na razini obitelji, sekundarno u odgojno-obrazovnim, socijalnim, zdravstvenim ustanovama, te na koncu tercijarno u izvršnim i pravosudnim organima vlasti. Na **potrebu iznalaženja novih rješenja** ukazuju i rezultati iz prakse i iz biološke teorije o nasilju da je agresija dio ljudske prirode, da je čovjek agresivno biće i da ju je nemoguće iskorijeniti. Potrebno je iznaći učinkovitije, kontinuiranije i dugoročnije rješenje za suočavanje s nasiljem uopće.

Nadalje, smanjenje broja osoba s nasilnim ponašanjem i pored donošenja programa za psihosocijalni tretman počinitelja nasilja u obitelji ne može se očekivati bez **sustavnog i sveobuhvatnog rada na primarnoj prevenciji**. Primarna prevencija zahtjeva veća početna ulaganja u razvoj sustava prevencije (npr. osnivanje preventivnih zavoda, centara, stručnih timova, programa; Provedba programa za nenasilno rješavanje sukoba u odgojno obrazovnim ustanovama, pripreve za brak i odgovorno roditeljstvo...) ali dugoročno daje velike i isplative rezultate. Rezultati koji se mogu očekivati već nakon završenog osnovnoškolskog obrazovnja i kontinuiranog rada s osnovnoškolcima su smanjen broj maloljetnih prestupnika, a kasnije i smanjen broj osoba s nasilnim ponašanjem, smanjen broj postupaka u državnim institucijama. Samim time može se očekivati i smanjenje javnih troškova i povećanje broja zdravih i produktivnijih osoba koje mogu dati veći doprinos za razvoj osobe, obitelji, lokalne zajednice i društva.

Stručnjaci uključeni u istraživanje na temelju dugogodišnjeg rada u području nasilja u obitelji **nisu dovoljno educirani za rad s počiniteljima nasilja**. Po pitanju poznavanja vrsta nasilja većina njih nabroja fizičko, psihičko, seksualno i emocionalno nasilje dok nove oblike nasilja poput moralnog/mobyng, vršnačkog./boolyng i cyber/internet nasilje nitko ne navodi. Može se zaključiti da se u edukaciju trebaju uključiti i stručnjaci za nove suvremene oblike nasilja i njihov zakonski okvir. Svi ispitanici u istraživanju ističu da poznaju šest zakonskih zaštitnih mjera prema počinitelju nasilja, dva od 13 ispitanika zna nabrojati 4 od 6 zakonom propisanih zaštitnih mjera. Dva ispitaika navode tri zaštitne mjere, jedan ispitanik iz područja zdravstvenog sustava uopće ne poznaje zaštitne mjere, dok 8 ispitanika poznaje sve zaštitne mjere, ali ih ne navode. Svi stručnjaci ističu potrebu za kvalitetnom dugotrajnom edukacijom za rad s počiniteljima nasilja.

Najbolju suradnju po pitanju nasilja u obitelji ispitanici rangiraju po važnosti i tvrde da je imaju s **policijom i centrom za socijalni rad**. Suradnja postoji i na formalnoj i neformalnoj razini, ali je više prisutna na temelju osobnog poznanstva. Prepoznaje se **potreba formaliziranijeg i jasnijeg organiziranja sastanaka**.

Na području Federacije BiH **ne postoji ujednačen program za tretman počinitelja nasilja odobren od nadležnih institucija, koji se provodi**. **Voditelji psihosocijalnog tretmana trebaju biti usko specijalizirane i educirane osobe za rad s počiniteljem nasilja**. Edukacija treba biti sveobuhvatnija, dugotrajnija i obvezno uključivati timski rad s počiniteljima nasilja uz superviziju. Uočava se **potreba jasnije i jednostavnije procedure** koja bi bila dostupna svim stručnjacima iz nadležnih institucija i na nižim razinama ovlasti. Program bi trebao pored teorijskih znanja uključivati tretman reduciranja agresivnog ponašanja, a razvijanje asertivnog ponašanja. Permanentno praćenje rezultata, kao i praćenje stanja u obitelji.

Preventivno djelovanje optimalno je uvesti u Osnovnoj školi. Kako je zakonom obvezna za svu djecu, pogodna je za sustavan preventivni rad i permanentnu evaluaciju praćenje, prilagodbu i izmjenu sukladno razvoju i potrebama društva. Kvalitetan preventivni program rada s počiniteljima nasilja uključuje i rad s javnošću i medijima što većina ispitanika navodi kao iznimno važnim, kako bi se počinitelje pridobilo na dragovoljni tretman i općenito preveniralo nasilje. Stoga se zaključuje kako je potrebno dodatno **educirati stručnjake za rad s medijima**. Rad s medijima treba uključivati edukaciju o poštovanju tjelesnog integriteta drugoga, odnosno poštovanje različitosti.

Preporuke za prevenciju nasilja uopće

- Hitno poduzeti preventivne mjere u pogledu kontrole agresivnih poriva, uspostaviti vrijednosni/Zakonski sustav neophodan za održiv razvoj društva
- Uspostaviti Zakonski institucije Centre/Zavode za prevenciju u županijama/kantonima, koje bi kontinuirano razvijali programe, educirali druge stručnjake u lokalnoj zajednici gradu/općini koji rade s ljudima i pratili preventivne programe na razini primarne sekundarne i tercijarne prevencije
- Razvijati savjetovališta za psihosocijalni tretman
- Razvijati i primjenjivati programe pripreme za brak i odgovorno roditeljstvo u lokalnim zajednicama
- Uspostaviti multidisciplinarnе timove za kontinuirani preventivni rad na suzbijanju nasilja u sklopu odgojno-obrazovnih institucija, zdravstvenih i socijalnih institucija

Preporuke ispitanika u pogledu donošenja ujednačenog programa za rad s počiniteljima nasilja u FBiH u okviru zakonske mjere obveznog psihosocijalnog tretmana

- Psihosocijalni tretman s počiniteljima nasilja u F BiH treba biti proveden od strane educiranih i licenciranih stručnjaka.
- Licencu bi po završenoj edukaciji trebalo izdavati tijelo sastavljeno od istaknutih predstavnika različitih struka, s minimalno 5 godina iskustva u radu s počiniteljima nasilja. (psihijatar, psiholog/psihoterapeut, socijalni radnik/savjetnik, pedagog, pravnik, supervizor, edukator).
- Edukacija bi se trebala održavati kontinuirano u trajanju od dvije godine, a temeljila bi se na toretskom znanju, radu na sebi, iskustvenom učenju i superviziji. Tijekom druge godine edukacije odvijao bi se individualni i grupni rad s počiniteljima kojim je izrečena mjera obveznog psihosocijalnog tretmana uz superviziju i rad s obitelji počinitelja. U edukaciju bi se dodatno uvrstile i teme koje nisu direktno vezane uz rad s počiniteljima nego indirektno poput rada na prevenciji, rada s medijima, rad u timu, izrada projekata i sl.
- Edukacija bi se mogla organizirati i provoditi u suradnji sa državnim Sveučilištima/Univerzitetima u okviru poslijediplomskog specijalističkog studija i tada bi diplomu o završenom poslijediplomskom studiju izdavalo sveučilište/univerzitet na kojoj bi stajalo da je osoba stekla zvanje specijalist psihosocijalnog rada s počiniteljima nasilja. Univerziteti profesori osmislili bi u skladu sa znanstvenim spoznajama teorijski program, a u vježbe bi uključivali već navedene stručnjake iz prakse. (psihijatar, psiholog/psihoterapeut, socijalni radnik/savjetnik, pedagog, pravnik, supervizor)
- Psihosocijalni tretman prema austrijskim iskustvima davao je bolje rezultate kada je u radu s muškim počiniteljem nasilja radio muški terapeut .
- Psihosocijalni tretman počinitelja nasilja zahtijeva redovitu superviziju stručnjaka koji ga provode i trebaju sustavno osigurati.
- Psihosocijalni tretman treba provoditi tim stručnjaka, a stručna osoba ne dulje od 10 godina .
- U edukaciju, izradu i provedbu psihosocijalnog tretmana potrebno je uključiti psihijatre.
- U jednoj instituciji potrebno je imati tim za psihosocijalni tretman. (min. 3 educirana stručnjaka)
- U nedostatku educiranih stručnjaka u manjim lokalnim zajednicama potrebno je pružiti županijsku potporu/oformiti županijski tim za psihosocijalni tretman počinitelja nasilja pri CMZ ili u sklopu Županijskog Zavoda/Centra za prevenciju.
- Psihosocijalni tretman počinitelja nasilja bilo bi dobro izdvojiti fizički u prilagođeno opremljen i nestigmatizirajući prostor što ponovno ide u prilog preporuci za formiranje Županijskog Zavoda/

Centra za prevenciju u kojem bi djelovao tim iz različitih gradova u Županiji. Psihosocijalni tretman ne bi trebali provoditi stručnjaci iz iste lokalne zajednice u kojoj živi počinitelj nasilja zbog prijetnji koji doživljavaju stručnjaci u manjim sredinama.

Preporuke Vijeća Europe

Opis glavnih područja djelovanja značajnih u intervencijskim projektima (Vijeće Europe, 1995.):

1. Intervencijski projekt mijenja razmišljanje o nasilju u zajednici gradeći vrijednosni okvir na kojem se temelje intervencije
2. Intervencijski projekt osigurava praćenje slučaja od prvog kontakta do zaključivanja predviđenih intervencija
3. Intervencijski projekt koordinira razmjenu informacija i međuresornu suradnju te koordinira donošenje odluka na međuresornoj razini
4. Intervencijski projekt osigurava da su resursi i usluge koje nude sigurnost i zaštitu od daljnjeg nasilja dostupni žrtvi i ostalim članovima obitelji osiguravajući joj informacije o programima za žene žrtve nasilja u obitelji
5. Intervencijski projekt koristi se kombinacijom sankcija, ograničenja i usluga rehabilitacije da bi se jasno pokazala odgovornost nasilnika za nasilno ponašanje i zaštitila žrtva od daljnjeg zlostavljanja
6. Intervencijski projekt vodi brigu da se maksimalno smanji šteta po djecu koja odrastaju u obiteljima gdje je žena izložena nasilju partnera tako da se u svakoj točki intervencije procjenjuje najbolji interes djece i načini na koje se mogu smanjiti ili dokinuti rizici za djecu

U pogledu psihosocijalnih intervencija s muškarcima kao dio pravosudnih mjera, kritički pregled postojećih iskustava upućuje na sljedeće:

- Pod pojmom psihosocijalne intervencije razumiju se svi “psihološki tretmani” koji nadilaze “puko” kažnjavanje ili zastrašivanje, a usmjereni su na pozitivne promjene kod počinitelja i koji, upravo zbog tih promjena, a ne ponajprije straha od kažnjavanja, mogu smanjiti recidivizam. Psihosocijalne intervencije odnose se na široki raspon usluga koje se pružaju počiniteljima i koje utječu na njihove stavove, sliku o sebi, mentalno stanje i ponašanje.
- U radu s počiniteljima nasilnog ponašanja u obitelji najuspješnijim se pokazao grupnistrukturirani tretman kojise provodi u skladu s kognitivno- -biheviornalnim pristupom i temelji se na konceptu psiho-edukacije.
- Rad s počiniteljima nasilja u obitelji je uspješniji ako je dio sudskih obveza koje se provode vrlo brzo nakon uhićenja za nasilničko ponašanje.
- Svrha psihosocijalnih intervencija s nasilnim muškarcima jest zaustaviti nasilje nad ženom. To se postiže suočavanjem muškaraca s tim da je njihovo ponašanje nasilno, da su oni odgovorni za svoje ponašanje i za njegovu promjenu. Muškarci prolaze kroz proces psiho-edukacije u kojem se upoznaju s izvorima svog nasilnog ponašanja koji su vezani uz njihovu potrebu za moći i kontrolom u partnerskim odnosima, ali ih se, također, poučava kako da bolje kontroliraju svoje osjećaje, pogotovo osjećaj srdžbe.
- Uspješne psihosocijalne intervencije s nasilnicima karakteriziraju: neposredni ili posredni kontakt nadležne službe sa ženama žrtvama, suradnja i koordinacija s programima koji se skrbe za ženu, M. Ajduković u članku Psihosocijalne intervencije s počiniteljima nasilja u obitelji Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 11, broj 1/2004, str. 171-199. daje jasan teorijski okvir rada koji polazi od toga da nasilje muškarca nad ženom u najvećem broju slučajeva odražava potrebu za moći i kontrolom u partnerskim odnosima, jasni kriteriji odabira polaznika, tako da u takve programe ne trebaju biti uključeni:
 - muškarci koji nemaju interes ili potencijale za promjenu svoga ponašanja, barem ne u kratkom razdoblju
 - kronični alkoholičari ili ovisnici
 - psihički bolesnici
 - sklapanje “ugovora” s nasilnikom u kojem su jasno navedene obaveze počinitelja te sadržaj i način rada, odnosno njegovo potpisivanje suglasnosti za sudjelovanje u takvoj mjeri, sustavna evaluacija i unapređivanje rada

- Psihosocijalne intervencije s nasilnim muškarcima provode se kao dio programa vladinih i nevladinih službi i organizacija. Nužno je da postoje jasni kriteriji licenciranja i sustavnog praćenja rada takvih programa
- Za cjelovitu i djelotvornu pravosudnu reakciju na nasilje u obitelji uz službe i organizacije koje nude programe psihosocijalnih intervencija važno je razvijati i službu zaštitnog nadzora.
- Financiranje sudjelovanja u programima psihosocijalnih intervencija različitno se regulira, no često sami nasilnici plaćaju sudjelovanje u programu. Ako žive u nepovoljnim socio-ekonomskim okolnostima, troškove snosi sustav pravosuđa. Pri uvođenju psihosocijalnih intervencija s počiniteljima nasilja u obitelji kao posebnih obaveza ili/i zaštitnih mjera policija i pravosuđe trebaju biti dobro upoznati s njihovim teorijskim utemeljenjem, načinom njihova provođenja, ali i njihovom djelotvornošću. Naime, iskustva iz svijeta pokazala su da je riječ o intervencijama koje, iako su obvezni dio sudskih mjera, u prosjeku oko 40% onih koji su u njih uključeni napuštaju ili ne uspijevaju završiti program. Stoga je važno da svi uključeni – žena žrtva, policija, pravosuđe, socijalna skrb, stručnjaci koji provode program – imaju realna očekivanja od psihosocijalnih intervencija. Tada će psihosocijalne intervencije biti značajna i učinkovita nadopuna raspona kaznenih mjera prema počiniteljima nasilja u obitelji

U izradi programa tretmana za počinitelje nasilja u obitelji u FBiH može biti od koristi:

1. Prikaz postojećih programa psihosocijalnih intervencija može se pogledati cjelovitije u navedenom članku M. Ajduković <http://hrcak.srce.hr/file/129666> (27.07. 2017.).
2. Pravilnik o izvršavanju sigurnosne mjere obveznog psihosocijalnog tretmana u Republici Hrvatskoj www.propisi.hr/print.php?id=12241 (27. 07. 2017.).

LITERATURA

- Ajduković, M.** (2004). Psihosocijalne intervencije s počiniteljima nasilja u obitelji, Zagreb, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 11, broj 1/2004, str. 171-199.
- Ajduković, M. & Urbanc, K.** (2009). Integrirajući pristup u socijalnom radu kao kontekst razumijevanja individualnog plana skrbi, Ljetopis socijalnog rada, 16 (3), 505-535.
- Bašić, J.** (2009). Teorija prevencije: prevencije poremećaja u ponašanju i rizičnih ponašanja djece i mladih. Zagreb: Školska knjiga.
- Čudina-Obradović, M. i Obradović, J.** (2006). Psihologija braka i obitelji, Zagreb, Golden marketing.
- Dankwort, J.** (1992.-1993.) Violence against women: Varying perceptions and interventions practices with woman abusers. *Intervention*, 92, 34-49.
- Dobash, R. P.** (2000.) Evaluating criminal justice interventions for domestic violence, *Crime & Delinquency*, 46 (2) 252-270.
- Edwards, S. i Hearn, J.** (2003.) Working against men's domestic violence: Priority policies and practices for men in intervention and societal change, Vijeće Europe.
- Gillham, B.** (2005). Research Interviewing: The Range of Techniques. Holstein: Open University Press.
- Hsieh, H. F. & Shannon, S. E.** (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15 (9), 1277-1288.
- Janković, J., Begić, A.** (2010). „Nasilje u obitelji, početak ili kraj nasilja vrste“, u: Muhamed Dervišbegović (ur), Naša Škola, Časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja, Godina LVI, br. 53/223, Sarajevo, Savez društava prosvjetnih radnika BiH, Udruženje nastavnika FBiH.
- Krišto, I. Begić, A.** (2015), „Djeca i mladi u sukobu sa zakonom“ u : Medina Vantić-Tanjić (ur.) Unapređenje kvalitete života djece i mladih, Zbornik radova s Međunarodne konferencije, Ohrid, Udruženje za podršku i kreativni razvoj djece i mladih i Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Univerziteta u Tuzli.
- Lacey, A. & Luff, D.** (2009). Qualitative Research Analysis. East Midlands/ Yorkshire & the Humber: The NIHRDS.
- Lösel, F.** (1995.) Evaluating psychosocial interventions in prisons and other penal context, u: Vijeće Europe (1995.) Psychosocial interventions in the criminal justice system. European Committee on Crime Problems. *Criminological research*, Vol. XXXI, 79-114.
- Stosny, S.** (1997.) Group treatment of spouse abuse, u: Greif, L. Ephross, P.H. (ur.) Group work with population at risk. New York/Oxford: Oxford University Press, 147 – 159.
- Tutty, L. M., Bidgood, B. A., Rothery, M. A. i Bidgood, P.** (2001.) An evaluation of men's batterer treatment groups. *Research on Social Work Practice* 11 (6) 645-670.
- Vijeće Europe, Rec/(2002)5**, str. 12 i 36. The protection of women against violence.
- Zakon o zaštiti od nasilja u Obitelji** („Službene novine Federacije BiH“, broj 20/13)
- Žganec, N.** (2009) . Lokalna zajednica u prevenciji poremećaja u ponašanju, Zbornik radova, Prevencija poremećaja u ponašanju - stanje i perspektive / Galić, Romana ; Koren Mrazović, Marija (ur.)., Zagreb: Grad Zagreb i Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladih, str. 53-61

